

z idejne plati močno razgibana, četudi marsikje pogrešamo tiste širine pogledov, ki bi izključevala sicer grajani dogmatizem v uporabi teoretičnih načel in meril. Esejev v pravem pomenu besede, kontemplativnih razmišljanj, je malo: prevladujeta kritični patos in polemična vnema.

Namenoma sem opozoril predvsem na miselno, kritično in usmerjevalno funkcijo vodilne češke literarne revije. Revolucionarni odmevi, nasledki načrtnega spreminjanja ekonomske in družbene stvarnosti, še vedno tako viharijo vode literarnega življenja, da se jim umetniški ustvarjalci ne morejo izogniti in jih prezreti. Spričo tega, da v tej reviji sodelujejo predvsem člani najzrelejše plasti pesnikov in pisateljev (začetnikom se vrata v ta krog odpirajo le v izjemnih primerih), je tudi pesniška in pripovedna vsebina tega letnika živa, kvalitetna in reprezentativna za današnje stanje češke lirike in proze. Udeležene so vse aktivne generacije, kar samo stopnjuje mikavnost tega središčnega literarnega glasila. Tehten donesek so tudi nekateri pesniški prevodi; med njimi je posebno zanimiv izbor sodobne madžarske lirike. Jugoslavica so zastopana samo v 9. zvezku z odlomkom iz Čosičevega romana »Daleč je sonce« in z reportažo G. Francla »Zvezde nad Beogradom«. V Baški se dogaja proza Jos. Št. Kubina »Wolker na Bašce« — verjetno odlomek iz večje biografske povesti o pesniku Jiříju Wolkerju, ki je — kakor znano — z zanosom opeval naše morje.

Značilno je, da ta praška revija, ki predstavlja predvsem češko literaturo, prinaša tudi prispevke v slovaščini, čeprav sicer pomembnejša dela slovaške literature prevajajo v češčino in obstoji potemtakem, kakor je razumljivo, jezikovni dualizem. »Nový život« si očitno prizadeva, da bi bil živi most med obema literaturama.

B. B.

K VPRAŠANJU KOŽELJEVEGA PREŠERNA

Ko je izšla v Naši sodobnosti v drugi številke letošnjega letnika risba Matije Koželja, ki domnevno predstavlja Prešerna, sem povedal tov. Jos. Vidmarju, da tudi jaz nekaj o njej vem. Rekel mi je, naj to objavim in tako po svoje pomagam razrešiti njeno uganko.

Dejstva, ki so za stvarno presojo tega vprašanja pomembna, so tale: Ko sem v prvi polovici dvajsetih let izdeloval umetnostno topografski opis kamniškega sodnega okraja, sem se zanimal tudi za zapuščino takrat že pokojnega, v drugi polovici prejšnjega in na začetku našega stoletja zelo delavnega cerkvenega slikarja Matije Koželja. Obiskal sem v ta namen dvakrat, dne 27. aprila in 9. maja 1923, njegovega dediča, svojega mladostnega prijatelja, slikarja Maksa Koželja. Ko sva pregledovala mapo z risbami, sem osupnil, ko se je prikazala sedaj kot domnevni Prešeren objavljena risba kmečkega očanca in mi je nehote ušlo iz ust: »Ti, ali ni to Prešeren?« »Res je podoben Prešernu,« je odgovoril on ves zavzet. Jaz sem se začel umikati, češ, saj je nemogoče; o tem sem bil tembolj prepričan, ko sva ugotovila starost očetovo ob času, ko bi ga bil lahko videl v Kranju, kamor je z očetom nedvomno zahajal že kot otrok. Svojo nevernost sem izpričal tudi s tem, da ga nisem omenil v seznamu umetnostno ali topografsko zanimivih del iz Matijeve zapuščine v topografskem opisu kamniškega sodnega okraja leta

1929, str. 124—126; pač pa sem omenil tri Pustavrhove podobe Prešerna, pri dr. Trampušu, pri Jožku Steletu in v Čitalnici, čeprav so umetniško nezanimive in za izročilo o Prešernovi podobi precej brezpomembne.

Nekaj časa po tem sem se ustavil v tako imenovani čitalniški gostilni, katero je tisti čas vodil Maks Koželj; tu sem zagledal to risbo vokvirjeno in opremljeno s Prešernovim imenom kot okras gostilne. Opozoril sem Maksa na dvoumnost, ki s tem nastaja, a se mu to ni zdelo upoštevanja vredno, češ da s tem pridobiva gostilna, kjer so bile razstavljene tudi različne »starine« Nikolaja Sadnikarja. Kdaj je slika prišla nazaj v mapo očetovih risb, ne vem; če ne prej, vsaj med okupacijo; tam je bila, kakor se iz poročila ob objavi vidi, šele po dolgem iskanju ponovno »odkrita« tako opremljena, kakor je visela nekdanj v gostilni. Fr. Kidriču, ko je sestavljal knjigo o Prešernu v podobi, je bila nedostopna. On je po meni za to podobo vedel, poznal je tudi ozadje in si ni domišljjal, da bi to mogla biti avtentična podoba pesnikova.

Iz povedanega sledi, da tradicija o tem, da bi to bil Prešeren, ni starejša od leta 1923 ter tudi, če bi bila pred prvo svetovno vojno res razstavljena kaka Koželjeva Prešernova podoba, prav gotovo ni bila ta. Škoda, da je druga priča odkritja, Maks Koželj, pred objavo že umrl.

Kar pa tiče risbo samo, se strinjam z Jos. Vidmarjem, da pomeni za Matijo Koželja izreden dosežek in je izdelana z izrazitim vživetjem v model, ki je mladega slikarja pobudil, da ga posname. Podobnost s Prešernovim obrazom, kolikor nam je sporočeno po Kurzu pl. Goldensteinu in opisih, nanašajočih se na podobnost z ljudmi, ki smo jih mi še poznali, posebno s prof. dr. I. Svetino, je tudi po mojem izven razprave. Možnost, da je oče ali kdo drugi mladega Matijo v Kranju opozoril na nedvomno popularno osebnost, in dejstvo, da si mlad človek predmet, ki ga s posebnim zanimanjem pogleda, bolj zapomni kakor starejši, sta izven dvoma. Psihološko si prav lahko predstavljam, da bi bilo srečanje s kmečkim človekom, podobno kakor moje srečanje z risbo, nehote vzbudilo asociacijo z znanim obrazom, in ga je zato s tem večjim zanimanjem risal.

Kakor je torej gotovo, da to ni hotena Prešernova podoba, v kar zavaja predvsem sredi stoletja ustrezajoči dodani napis, je pa psihološko stvariteljsko mogoče, da je latentno v slikarjevi predstavi speča pesnikova podoba ob pogledu na ta model naenkrat oživel in postala del ustvarjene podobe. Dala ji je tudi izraz psihološko poglobljene upodobitve brez izrecnega namena, da bodi to Prešeren. Za rekonstrukcijo naše predstave o Prešernovem obrazu ima ta risba nekako tak pomen kakor fotografija dr. Svetine in nam v nekem smislu pesnika človeško približuje.

France Stelè